

УДК 343.325:351.746/.749

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2024-2-10>

РЕГІОНАЛЬНИЙ СЕПАРАТИЗМ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ ЄВРОПИ

Яцкевич Павло Володимирович,
здобувач освітньо-наукового рівня (доктор філософії)
Науково-дослідного інституту публічного права
pviatskevych@gmail.com

У цій статті **поставлено за мету** дослідження окремих аспектів регіонального сепаратизму в Україні та країнах Європи.

Для досягнення задекларованої мети й отримання належних результатів дослідження **використано таку сукупність методів**: історико-правовий метод, порівняльно-правовий метод, формально-логічний метод і метод контент-аналізу. **Результати та висновки такої діяльності**. Сепаратизм – це ідеологічно-політичний рух, який спрямовано на відокремлення частини території держави або групи людей від існуючої державної або територіальної структури з метою досягнення автономії або незалежності. Сепаратизм виступає прямою загрозою національній безпеці, посягає на територіальну цілісність і суверенітет держави, порушує принципи геополітичної безпеки, міжнародний престиж країни як суб'єкта міжнародних відносин. Передумовами сепаратизму є періоди соціокультурної та політичної трансформації країни, послаблення державної влади, наявність етнічних і конфесійних конфліктів, географічна відокремленість регіону, відсутність спільної громадянської ідентичності, підтримка зовнішніх союзників сепаратизму, «експорт сепаратизму», створення розгалуженої системи агентів впливу тощо. Видами сепаратизму є етнічний, ціннісний, кримінальний, регіональний, релігійний, територіальний сепаратизм, сецесія, іредентизм, сепаратизм спрямований на набуття більшої автономії в межах держави. За регіональними особливостями сепаратизм поділяється на західноєвропейський, східноєвропейський, ісламський, азіатський, африканський, американський. Негативними наслідками сепаратизму є втрата контролю уряду держави над частиною території, збройні протистояння та жертви серед мирного населення, громадянські та міждержавні війни, соціально-економічні потрясіння та революції, створення та діяльність радикальних партій і терористичних організацій, створення квазідержав, посягання на національну й регіональну безпеку тощо. Подолання регіонального сепаратизму можливе за умови розробки стратегії протидії йому та вжиття ряду заходів у політичній, економічній, етнокультурній, релігійній і мовній сферах.

Ключові слова: сепаратизм, регіональний сепаратизм, національна безпека.

REGIONAL SEPARATISM IN UKRAINE AND EUROPEAN COUNTRIES

Yatskevich Pavlo Volodymyrovych,
Holder of educational and scientific level (doctor of philosophy)
Research Institute of Public Law
pviatskevych@gmail.com

This article aims to study certain aspects of regional separatism in Ukraine and European countries. In order to achieve the declared goal and obtain proper research results, **the following set of methods was used**: historical-legal method, comparative-legal method, formal-logical method and content analysis method. **Results and conclusions of such activities**. Separatism is an ideological and political movement aimed at separating part of the territory of the state or a group of people from the existing state or territorial structure in order to achieve autonomy or independence. Separatism poses a direct threat to national security, encroaches on the territorial integrity and sovereignty of the state, violates the principles of geopolitical security, and the international prestige of the country as a subject of international relations. Prerequisites for separatism are periods of socio-cultural and political transformation of the country, the weakening of state power, the presence of ethnic and religious conflicts, the geographical isolation of the region, the absence of a common civic identity, the support of foreign allies of separatism, the “export of separatism”, the creation of an extensive system of agents of influence, etc. Types of separatism are ethnic, value, criminal, regional, religious, territorial separatism, secession, irredentism, separatism aimed at gaining greater autonomy within the state. According to regional characteristics, separatism is divided into Western European, Eastern European, Islamic, Asian, African, and American. The negative consequences of separatism are the loss of control of the state government over part of the territory, armed confrontations and victims among the civilian population, civil and interstate wars, socio-economic upheavals and revolutions, the creation and activity of radical parties and terrorist organizations, the creation of quasi-states, encroachments on national and regional security etc. Overcoming regional separatism is possible under the condition of developing a strategy to counter it and taking a number of measures in the political, economic, ethno-cultural, religious and linguistic spheres.

Key words: separatism, regional separatism, national security.

Вступ. Міжнародне право закріплює два міжнародні принципи, які суперечать один одному: принцип непорушності кордонів держави (суб'єкти міжнародних відносин повинні неухильно дотримуватися встановленого режиму державних кордонів) і право націй на самовизначення (право кожного народу на створення власної, суверенної держави або створення автономії чи федерації на основі добровільних взаємин з іншими державами). Закріплений після Другої світової війни режим державних кордонів унеможливує реалізацію права національних меншин на самовизначення нації, що призводить до політичних та етнічних конфліктів, міждержавних територіальних конфліктів і суперечок, проявів сепаратизму. Сепаратизм виступає прямою загрозою національній безпеці, посягає на територіальну цілісність і суверенітет держави, порушує принципи геополітичної безпеки, міжнародний престиж країни як суб'єкта міжнародних відносин, призводить до втрати контролю уряду країни над частиною територій, не тільки порушує регіональну безпеку, але й набуває міжнародного аспекту.

Метою статті є дослідження окремих аспектів регіонального сепаратизму в Україні та країнах Європи.

Для досягнення задекларованої мети й отримання належних результатів дослідження використано таку сукупність методів: історико-правовий метод, порівняльно-правовий метод, формально-логічний метод і метод контент-аналізу.

1. Поняття, причини та види сепаратизму

Сепаратизм – це ідеологічно-політичний рух, який спрямовано на відокремлення частини території держави або групи людей від існуючої державної або територіальної структури з метою етнічної, політичної, культурної і економічної автономії або незалежності.

Сепаратистські рухи активізуються в державі в періоди соціокультурної та політичної трансформації, послабленням впливу державної влади, в умовах процесів глобалізації, трансформацією політико-економічних режимів, наявністю етнічних та етноконфесійних конфліктів тощо (наприклад, активізація сепаратистських рухів в Україні відмічалася у т. зв. революційно транзитивні періоди 1991 р., 2004 р., 2013–2014 рр.) (Степико, 2014).

Виділяють етнічний, ціннісний, кримінальний, регіональний, релігійний і територіальний сепаратизм, також за цілями сепаратизму сепаратизм набуває форми сецесії (створення нової незалежної держави – курдський сепаратизм у Туреччині), іредентизму (приєднання до іншої держави – сепаратистський рух у Внутрішній Монголії з метою від'єднання від Китаю та приєднання до Монголії), сепаратизму, спрямованого на отримання більшої автономії у складі держави (набуття прав автономії Корсики у Франції). За регіональними особливостями сепаратизм поділяється на західноєвропейський, східноєвропейський, ісламський, азіатський, африканський, американський (Малова, Мунтян, 2018).

За результатами аналітичних даних наразі у світі існує понад 50 осередків регіонального сепаратизму. Обумовленість сепаратизму ґрунтується на таких факторах, як чисельність регіональної спільноти, наявність культурних, мовних, релігійних особливостей, відсутність спільної громадської ідентичності, географічна відокремленість від іншої частини держави. Слід зауважити, що на розвиток сепаратизму окремий вплив має підтримка зовнішніх союзників сепаратистів, які виступають джерелом ресурсів, надають інформаційну та політичну підтримку сепаратистів, здійснюють тиск на уряд держави на користь сепаратистів. Зокрема, в Україні в 1990–1991 рр. були популярними сепаратистські ідеї створення «Донецько-Криворізької республіки» (аргументами стали такі чинники: російська мова, урбанізація регіону, високий економічний потенціал, ментальне тяжіння до РФ) та «Прикарпатської Русі» (аргументованість сепаратизму полягала в історичній і мовно-культурній відокремленості регіону, географічно вигідному для туризму та розміщення військових баз розташування) (Степико, 2014).

2. Особливості регіонального сепаратизму в Україні та країнах Європи

Передумовами розвитку сепаратизму в Україні стали такі чинники:

- перебування українських території під владою різних країн в окремі історичні періоди (Російської імперії, Речі Посполитої, СРСР, Польщі та ін.), що зумовило зрощення південно-східних і північно-західних регіонів країни, різновекторність геополітичних і ціннісних орієнтацій різних регіонів, мовну своєрідність;

- економічні чинники – функціонування в країні промислових центрів зі значною кількістю населення та тісними економічними зв'язками із сусідніми країнами; недостатній рівень внутрішньої кооперації виробничих потужностей між регіонами (Степико, 2014);

- використання сепаратистських ідей політтехнологами на парламентських і президентських виборах як засобів стратегії політичних війн;

- штучні форми етнічно-територіальної ідентичності в АР Крим та у східно-південних регіонах України як результат геополітичного проекту РФ;

- масштабна підтримка сепаратистських ідей в Україні з боку РФ та частково з боку Білорусі, Польщі, Угорщини й Румунії (наприклад, зазначені країни тривалий час видавали паспорти громадянам України без вимоги відмовитися від українського громадянства) та ін.

Застосування «експорту сепаратизму», на думку П. Лисянського, технологіями розвитку сепаратизму на території суверенних держав є т. зв. «експорт сепаратизму», або «технологія народних республік», що виступає «комплексом політичних, інформаційних, військових дій, спрямований на знищення територіальної цілісності та поширення політичної дестабілізації на території іншої держави» (Лисянський, 2022). Слід зауважити, що розвиток регіонального сепаратизму в Україні здебільшого

основному є наслідком цілеспрямованої політики РФ і застосування технології «експорт сепаратизму» (Лисянський, 2022). За даними звіту Королівського об'єднаного інституту оборонних досліджень Russia Deployed Network of Secret Agents in Ukraine Before Invasion: Report, в Україні до повномасштабного вторгнення РФ створила розгалужену систему агентів впливу, яких наразі в повному обсязі не викрито та які продовжують активно діяти до сих пір, зокрема постачають країні-агресору розвідувальну інформацію. Завербовані Росією чиновники, представники правоохоронних органів, детективних агентств, охоронних фірм, спеціальних підрозділів, клубів єдиноборств, наркодилери, спецагенти, контрабандисти, представники православної церкви діють у т. ч. і у сфері української політичної і економічної еліти. Основними завданнями агентів впливу стали: провокація «внутрішню політичну кризи» в державі; радикалізація суспільно-політичної ситуації в країні; підлив суспільної довіри до органів влади; виведення з лади системи державного управління та військового командування; зниження рівня міжнародної підтримки України; вербування науковців-ядерників та охоронців ядерних об'єктів для захоплення АЕС та ін. (Голос Америки, 2023).

Наслідками розвитку сепаратизму в Україні стала тимчасова окупація АРК та частини Донецької і Луганської областей (2014 р.), діяльність громадських і політичних агентів впливу РФ в Україні (наприклад, В. Медведчука, В. Чорного, І. Ківи, А. Деркача та ін.), повномасштабне вторгнення РФ на українську територію (2022 р.).

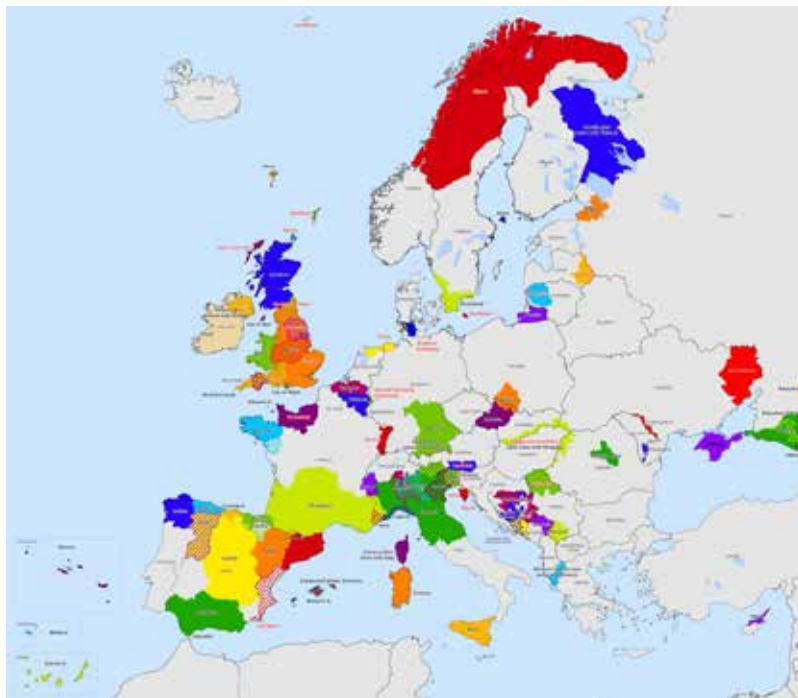
Сепаратизм у Європі поділяється на два види – західноєвропейський і східноєвропейський.

До першого типу сепаратизму у країнах Європи належать сепаратистські рухи на Корсиці, у Каталонії, Північній Ірландії, Фландрії та Валлонії, Північному Кіпрі та ін. Наприклад, сепаратистськими рухами в Західній Європі є: в Іспанії – країна Басків, Каталонія, Валенсія, Галісія та Андалусія, Велика Кастилія, Канарські острови; у Бельгії – Валонія та Фландрія; в Італії – Північна та Південна Італія, Південний Тіроль, Сицилія та Сардинія, Венето та ін.

Причинами сепаратизму в західноєвропейських країнах є соціально-економічні, етноконфесійні та лінгвістичні аспекти, у більшості випадків метою сепарації є досягнення максимальної автономії у національно-культурній та економіко-політичній сфері. В окремих випадках сепаратистські рухи тягнуть за собою створення та діяльність різноманітних радикальних партій і терористичних організацій, які борються за незалежність регіону (наприклад, Euzkadi Ta Azkatasuna в країні Басків, Асоціація оборони Ольстера та Ірландська республіканська армія в Північній Ірландії, Бойові комуністичні групи в Бельгії).

До другого типу сепаратизму у Європі належать сепаратистські рухи в таких регіонах, як Придністров'я, Чечня, АР Крим, ЛНР, ДНР, Македонія, Трансильванія, Косово, Гагаузія та ін. Особливостями східноєвропейського типу сепаратизму є те, що він сформувався порівняно нещодавно (80-ті рр. XX ст.), проте може мати глибокі

Регіональний сепаратизм у країнах Європи

Карта потенційного регіонального сепаратизму в країнах Європи за матеріалами сайту Business Views (<https://businessviews.com.ua/ru/studies/id/karta-dnja-potencialnyj-separatizm-v-evrope-es-346/>)

історичні коріння та прагне до повної незалежності сепаратистського регіону як самостійної суверенної держави. В окремих випадках сепаратистські рухи у країнах Східної Європи призводять до збройного протистояння та значної кількості жертв з-поміж мирного населення, втручання з боку міжнародних організацій та іноземних держав (більш сильних сусідських держав і транснаціональних структур, які експортують сепаратизм у відповідні регіони інших держав), створення невизнаних або частково визнаних держав (Абхазія, ДНР, ЛНР, Придністровська Молдавська Республіка та ін.). Наприклад, у Боснії та Герцеговині в 1992–1995 рр. існувало три сепаратистські республіки – Республіка Сербська, Республіка Герцег-Босна та Республіка Західна Боснія.

Регіональний сепаратизм в Росії (2015–2021 рр. і 90-ті рр. XX ст.) відзначився рядом спроб набуття незалежності територіальних утворень у Свердловській, Калінінградській обл., в Чечні, Сибіру та ін. Причинами сепаратизму в РФ у 2015–2021 рр. стали: протистояння регіонів федеральному центру через нерівність соціально-економічного розвитку країни, формування регіональних еліт і більш ефективна соціальна місцева політика, низька залученість регіонів до прийняття рішень федеративного рівня та ін. Виділяють такі види сепаратизму в РФ – етно-історичний сепаратизм (Кавказ, Казань, Калінінград, Сибір), регіонально-політичний сепаратизм, скритий сепаратизм (Козакія на Кубані та в Ростовській обл.), кримінальний сепаратизм («Биківці» в Красноярському краю, «Уралмаш» у Свердловській обл., «Сонцівські» в Москві), віддалено-територіальний сепаратизм (Камчатка, Далекий Схід).

3. Заходи подолання регіонального сепаратизму

Подолання регіонального сепаратизму можливе за умови розробки стратегії протидії йому та вжиття таких заходів:

- зменшення соціальної напруги шляхом усунення соціально-негативних конфліктів і протиріч (наприклад, подолання значного розриву між бідними та багатими);
- врегулювання конфлікту між центральними та регіональними органами влади, врахування загальнодержавних та етнічних інтересів з питань формування бюджету, фінансової підтримки регіонів, забезпечення пропорційного представництва регіонів на центральному рівні державного апарату;
- правова оцінка дій і притягнення до відповідальності за заклики до сепаратизму і проєкти регіональної дезінтеграції;
- об'єктивне висвітлення перспектив кооперації в економіко-політичні союзи із сусідніми державами, формування в суспільстві відповідних уявлень та підтримка;
- розвиток громадянського суспільства в державі, проведення ефективного реформування відповідних галузей у сфері суспільного життя;
- підтримка демократичного самоврядування регіонів і територіальних громад;
- подолання конкуренції ідентичності громадян та ін.

Висновки. Сепаратизм – це ідеологічно-політичний рух, який спрямовано на відокремлення частини території держави або групи людей від існуючої державної або територіальної структури з метою досягнення автономії або незалежності. Сепаратизм виступає прямою загрозою національній безпеці, посягає на територіальну цілісність і суверенітет держави, порушує принципи геополітичної безпеки, міжнародний престиж країни як суб'єкта міжнародних відносин. Передумовами сепаратизму є періоди соціокультурної та політичної трансформації країни, послаблення державної влади, наявність етнічних і конфесійних конфліктів, географічна відокремленість регіону, відсутність спільної громадянської ідентичності, підтримка зовнішніх союзників сепаратизму, «експорт сепаратизму», створення розгалуженої системи агентів впливу тощо. Видами сепаратизму є етнічний, ціннісний, кримінальний, регіональний, релігійний, територіальний сепаратизм, сецесія, іредентизм, сепаратизм, спрямований на набуття більшої автономії в межах держави. За регіональними особливостями сепаратизм поділяється на західноєвропейський, східноєвропейський, ісламський, азіатський, африканський, американський. Негативними наслідками сепаратизму є втрата контролю уряду держави над частиною території, збройні протистояння та жертви серед мирного населення, громадянські й міждержавні війни, соціально-економічні потрясіння та революції, створення та діяльність радикальних партій і терористичних організацій, створення квазідержав, посягання на національну й регіональну безпеку тощо. Подолання регіонального сепаратизму можливе за умови розробки стратегії протидії йому та вжиття ряду заходів у політичній, економічній, етнокультурній, релігійній і мовній сферах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Степико М. Т. Потенціальні загрози регіонального сепаратизму в Україні. *Аналітична записка*. 2014. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/potencialni-zagrozi-regionalnogo-separatizmu-v-ukraini> (дата звернення: 01.03.24).
2. Малова Н. М., Мунтян П. П. Сепаратизм у сучасному світі: суть, причини та регіональні різновиди. *Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка*. URL: <https://cusu.edu.ua/ua/konferen-2018-2019-arhiv/strategii-innovatsiinoho-rozvytku-prirodnychkh-dystsyplin-dosvid-problemy-ta-perspektyvy/sektsiya-4/7675-separatyzm-u-suchasnomu-sviti-sut-prychyny-ta-rehionalni-riznovydy> (дата звернення: 06.03.24).
3. Завербовані політики, чиновники і мережі агентів: звіт RUSI про підривну діяльність Кремля в Україні (передрук за матеріалами сайту Голос Америки). *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/zvit-rusi-merezhi-ahentiv-pidryvna-diynalnist-kremlya-v-ukrayini/32342055.html> (дата звернення: 03.03.24).
4. Лисянский П. Регіональний сепаратизм у Росії. Початок розпаду імперії. *LB.ua*. 2022. URL: https://lb.ua/blog/pavel_lisianskiy/502369_regionalniy_separatizm_rosii.html (дата звернення: 08.03.24).
5. Лисянский П. Регіональний сепаратизм в Україні. *LB.ua*. URL: https://lb.ua/blog/pavel_lisianskiy/505346_regionalniy_separatizm_ukraini.html (дата звернення: 09.03.24).

REFERENCES:

1. Stepyko, M.T. (2014). Potentsialni zahrozy rehionalnoho separatyzmu v Ukraini. Analitychna zapyska [Potential threats of regional separatism in Ukraine. Analytical note]. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/potencialni-zagrozi-regionalnogo-separatizmu-v-ukraini> [in Ukrainian].
2. Malova, N.M., Muntian, P.P. Separatyzm u suchasnomu sviti: sut, prychny ta rehionalni riznovydy [Separatism in the modern world: essence, causes and regional varieties]. *Tsentrlnoukrainskyi derzhavnyi universytet imeni Volodymyra Vynnychenka*. URL: <https://cusu.edu.ua/ua/konferen-2018-2019-arhiv/strategii-innovatsiinoho-rozvytku-pyrodnychkh-dystsyplin-dosvid-problemy-ta-perspektyvy/sektsiia-4/7675-separatyzm-u-suchasnomu-sviti-sut-prychny-ta-rehionalni-riznovydy> [in Ukrainian].
3. Zaverbovani polityky, chynovnyky i merezhi ahentiv: zvit RUSI pro pidryvnu diialnist Kremli v Ukraini (peredruk za materialamy сайту Holos Ameryky). *Radio Svoboda* URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/zvit-rusi-merezhi-ahentiv-pidryvna-diialnist-kremlya-v-ukrayini/32342055.html> [in Ukrainian].
4. Lysianskyi, P. (2022). Rehionalnyi separatyzm u Rosii. Pochatok rozpadu imperii (Regional separatism in Russia. The beginning of the collapse of the empire). *LB.ua*. URL: https://lb.ua/blog/pavel_lisianskiy/502369_regionalniy_separatizm_rosii.html [in Ukrainian].
5. Lysianskyi, P. Rehionalnyi separatyzm v Ukraini (Regional separatism in Ukraine). *LB.ua*. URL: https://lb.ua/blog/pavel_lisianskiy/505346_regionalniy_separatizm_ukraini.html [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 08.04.2024
The article was received 08 April 2024